

„Rzym XVI–XIX wieku”, Wystawa w Museo di Roma.
Palazzo Braschi, Rzym, maj 2002 r.

Zbiory zgromadzone w Museo di Roma ukazują dzieje Rzymu poprzez zmiany architektoniczne zachodzące w mieście na przestrzeni trzech wieków, a także kulturę i życie codzienne jego mieszkańców w okresie od przełomu XVI i XVII do końca XIX wieku.

Drugą część ekspozycji stanowi cenna kolekcja fotografii, obejmująca ponad stuletni okres, poczynsz od pierwszych dagerotypów z połowy XIX wieku aż po zdjęcia z drugiej połowy XX wieku.

Museo di Roma mieści się w Palazzo Braschi, którego okna z jednej strony wychodzą na Via Vittorio Emanuele II, z drugiej zaś na Piazza Navona. Pałac zbudowany został pod koniec XVIII wieku (1775–1796) dzięki funduszom i zaangażowaniu papieża Piusa VI, wywodzącego się z rzymskiego rodu Braschi.

Na dwa piętra kolekcji prowadzi monumentalna, marmurowa klatka schodowa, zdobiona motywami roślinno-zwierzęcymi. Muzeum, nad którym pieczę sprawują zarówno władze miasta, jak i Ministerstwo Dóbr Kultury Republiki Włoskiej, po piętnastoletniej przerwie spowodowanej pracami konserwatorskimi otwarte ponownie dla zwiedzających w maju 2002 roku.

W skład ekspozycji wchodzi zbiory pochodzące z trzech muzeów: Museo di Roma, Comunale Galeria della Pittura i Archivio Fotografico Comunale, szczytającego się kolekcją 10 tysięcy zdjęć.

Nowa wystawa została podzielona na pięć tematycznych działów: *Dzieje* — bohaterzy i wydarzenia, *Miejsca* — architektura dawnego miasta, *Kultura* — artyści i kierunki sztuki, *Wielkie rody rzymskie* oraz *Rzym na fotografii* — ludzie

Ryc. 1. Palazzo Braschi, Museo di Roma, Roma 2002

i miejsca. Płótna przedstawicieli epoki baroku, między innymi Andrea Sacchi, Marco Benefiala czy Pompeo Battoniego, nie tylko prezentują wysoki poziom artystyczny, ale mają także wybitne walory historyczne. Ukazują życie codzienne Rzymu, religijne i świeckie wydarzenia, które zapisały się w pamięci jego mieszkańców, przez co stanowią plastyczną dokumentację tętniącego życiem miasta.

Obok licznych dzieł malarstwa zaprezentowano także część kolekcji fresków i mozaik (160 fragmentów pochodzących z budowli rzymskich istniejących do dziś i tych, które uległy zniszczeniu bądź zostały wyburzone w XIX i na początku XX wieku).

Pokazano także kilkadziesiąt osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych strojów rzymian z bogatej (ponad 250 ubiorów) kolekcji kostiumów. Wśród nich wyróżniała się pięknym i delikatną robotą suknia damska z malowanego ręcznie jedwabiu z motywami kwiatowymi (1777–1780).

Najciekawiej i najliczniej reprezentowane są na wystawie dwa działy: *Dzieje* i *Miejsca*. Zgromadzone tam obrazy i rzeźby ukazują życie codzienne i przemiany architektoniczno-urbanistyczne od początkowego okresu renesansowo-barokowej przebudowy Wiecznego Miasta poprzez czas rozkwitu epoki baroku aż po okres neoklasycyzmu.

Istotne, rewolucyjne zmiany urbanistyczne Rzym zawdzięcza inicjatywie papieży z rodu Rovere; zapoczątkował je Sykstus IV, prowadził dalej Juliusz II. Kontynuatorem przebudowy zgodnie z wzorcami obowiązującymi w epoce baroku był Sykstus V (1585–1590)¹. Rzym przedstawiony na obrazach z przełomu XVI i XVII wieku zadziwia przede wszystkim brakiem monumentalnych budowli, kolumnad oraz fontann, tak charakterystycznych dla pejzażu współczesnego miasta.

Płótno nieznanego twórcy z roku 1646² przedstawia procesję w dniu Bożego Ciała na Placu Świętego Piotra, bez kolumnady Berniniego, ale ze stojącym na środku obeliskiem³ i imponującą fasadą bazyliki⁴. Inne płótno, datowane na lata 1600–1610, przedstawia turniej rycerski urządzony na jednym z dziedzińców Watykanu z okazji zaślubin Annibala Altempa z Ortensią Borromeo w marcu 1565 roku⁵.

Jeszcze wspanialsze i bardziej kolorowe widowisko, z połowy XVII wieku, utrwalili na płótnie Filippo Lauri i Filippo Gagliardi. Dzieło przedstawia zabawę karnawałową wydaną na cześć królowej Szwecji, Krystyny, w Palazzo Barberini⁶. Widzowie podziwiający przemarsz kolorowego korowodu postaci siedzą na specjalnie przygotowanych trybunach ustawionych po obydwu stronach wjazdu na pałacowy dziedziniec i na kilkupiętrowych okalających dziedziniec krużgankach.

Interesujące są również dwa płótna przedstawiające Piazza Navona. Na obrazie z 1635 roku wyraźnie widać pierwotne założenie urbanistyczne placu, którego dzieje się gają pierwszego wieku przed naszą erą⁷; plac jest jeszcze bez charakterystycznej dla niego Fontana dei

¹ Prace architektoniczne zapoczątkowane przez Juliusza II zostały w dużym stopniu zniweczone przez najeźdźców Karola VIII i zniszczenie miasta — Sacco di Roma.

² Malarz nieznanego, *Processione del Corpus Domini in Piazza S. Pietro al tempo di Innocenzo X*, 1646.

³ Obelisk ustawiono za pontyfikatu papieża Sykstusa V.

⁴ Twórcą fasady był Carlo Maderna, a prace przeprowadzono w latach 1607–1626. Kolumnada okalająca plac przed bazyliką została zaprojektowana przez Lorenzo Berniniego i wybudowana w latach 1656–1667.

⁵ Malarz nieznanego, *Torneo nel cortile del Belvedere*, 1600–1610.

⁶ Filippo Lauri (1623–1694) i Filippo Gagliardi (1640–1659), *Carosello a Palazzo Barberini in onore di Cristina di Svezia*, 1656–1659. Pałac jest dziełem wybitnych architektów baroku: Maderny, Borrominiego i Berniniego, obecnie mieści się w nim Galleria Nazionale dell'Arte Antica.

⁷ Juliusz Cezar a także jego następca Oktawian wznieśli na tym miejscu specjalną widowię, na której wystawiano sztuki greckie. Po pożarze w 62 roku n.e. cesarz Domicjan nakazał budowę tutaj cyrku, którego eliptyczną formę Piazza Navona zachował do dnia dzisiejszego. Powiększali go kolejni cesarze, w tym Trajan w początkach II wieku n.e. i Aleksander Severus, od którego imienia do początków XVIII wieku plac nosił nazwę Circus Alexandrinus. W 1798 roku na Piazza Navona biwakowały oddziały I Legii Polskiej, biorące udział w kampanii napoleońskiej.

Ryc. 2. Carlo Simelli Baldassarre, Mur Aureliana przy Bramie św. Pawła i piramida Cestiusza, fot. z lat 1864–1866, *Museo di Roma*, Roma 2002

Fiumi⁸. Drugie płótno przedstawia wizytę papieża Innocentego X (1644–1655) na Piazza Navona w 1651 roku. Tu widoczna jest już monumentalna fontanna, stojąca po dziś dzień w centralnym miejscu placu. Zaprojektowanie Fontana dei Fiumi połączone z przeprojektowaniem przestrzeni placu zlecił Berniniemu, jednemu z najbardziej znanych architektów baroku, papież Innocenty X na kilkanaście miesięcy przed powstaniem prezentowanego na wystawie płótna⁹.

Innym obrazem budzącym zainteresowanie jest dzieło z 1711 roku, na którym nieznaną artystą uwiecznił trapezoidalny, pierwotny kształt Piazza Popolo, jednego z największych rzymskich placów. Przedstawia ono wjazd do Rzymu, przez Porta Flaminia, ambasadora Wenecji Nicolo Duodo¹⁰. Na płótnie, obok przedstawicieli władz i ludu witającego Wenecjanina, widoczne są dobrze dwa bliźniacze kościoły projektu Rainaldiego, Santa Maria di Monte Santo i Santa Maria dei Miracoli¹¹. Widać także egipski obelisk i Porta del Popolo mającą starożytną metrykę¹².

⁸ Andrea Sacchi, Filippo Gagliardi, *Giostra del Saracino in Piazza Navona*, około 1635.

⁹ Malarz nieznaną, *Visita di Innocenzo X alla fontana dei fiumi a Piazza Navona*, 1651. Na obydwu płótnach, widoczny jest w tle, na miejscu dzisiejszego Palazzo Braschi, Pałac Orsini, który został zburzony w 1791 roku z powodu planowanej budowy Palazzo Braschi.

¹⁰ Malarz nieznaną, *Ingresso a Roma dell'ambasciatore veneto Nicolo Duodo da porta del Popolo*, 1714.

¹¹ Pomiedzy nie wciska się jedna z najbardziej znanych rzymskich ulic, Via del Corso, łącząca Piazza del Popolo z Piazza Venezia.

¹² Obecnie Piazza del Popolo ma kształt elipsy po przebudowie, której podjął się na początku XIX wieku Giuseppe Valadier, francuski architekt i ulubiony urbanista Napoleona Bonaparte oraz dwóch papieży: Piusa VI i Piusa VII. Ozdobienia placu półkolistym murem, balustradami i tarasami sięgającymi wzgórze Pincio dokonano w latach 1816–1820.

W części wydzielonej na ekspozycję fotograficzną na szczególną uwagę zasługują zdjęcia przedstawiające Rzym w drugiej połowie XIX wieku i pierwszych latach XX wieku. Najcenniejszym, ze względu na czas wykonania, jest dagerotypowy portret nieznanego mężczyzny datowany na rok 1845, wykonany przez Lorenza Suscipi¹³.

Spośród zdjęć ukazujących miasto najciekawszymi fotografiami są dwa najstarsze widoki miasta. Jeden przedstawia fragment Forum Romanum z około 1850 roku z uwidocznioną na pierwszym planie świątynią Saturna¹⁴, drugi zaś mury aureliańskie i charakterystyczny, w kształcie piramidy, grobowiec Gaiusa Cestiusza z 12 roku p.n.e.¹⁵ Obecnie zachowane są tylko fragmenty murów aureliańskich, zaś ciszę pól rozciągających się po obydwu stronach muru zastąpił gwar miejski skrzyżowania via Ostiense, via Marco Polo i via della Marmorata, stacji kolejowej Roma Ostiense i stacji metra Piramide.

Inne zdjęcia ukazujące Rzym sprzed ponad 100 lat, to dwa widoki z około 1870 roku, przedstawiające Piazza del Popolo oraz Koloseum od strony Via dei Fori Imperiali¹⁶. Interesująca jest także fotografia z drugiej połowy XIX wieku ukazująca fasadę ówczesnego dworca kolejowego Termini¹⁷. Bardziej współczesne prace to fotografie Umberto Sciamanna przedstawiające Watykan w latach 1930–1940 — iluminowaną Bazylikę Św. Piotra i Zamek Anioła¹⁸.

Zgromadzone zbiory, ze swoją różnorodnością i bogactwem, stanowią cenne źródło do poznania dziejów Wiecznego Miasta — tym razem nie od strony faktograficznej, lecz materialnej codzienności życia jego mieszkańców.

Olga Miriam Przybyłowicz
(Warszawa)

¹³ Lorenzo Suscipi (1802–1885), *Ritratto di l'uomo*, około 1845.

¹⁴ Constant Eugène, *Foro Romano, veduta del Tempio di Saturno*, 1850–1857.

¹⁵ Carlo Simelli Baldassarre, *Tratto di mura Aureliane presso Porta San Paolo e la Piramide Cestia*, 1864–1866.

¹⁶ Robert Rive (1860–1889), *Coloseo visto dall'alto*, około 1870.

¹⁷ Autor nieznaný, *Facciata della Stazione Termini*, 1874. Projekt przebudowy dziewiętnastowiecznej budowli pojawił się już w okresie międzywojennym, ale ostatecznie projekt i budowę nowego budynku ukończono w 1950 roku.

¹⁸ U. Sciamanna, *Basilica di San Pietro oraz Castello di San Angelo*, 1930–1940.